

« zurück blättern vor »

CUGIEL subst. m., ab 1564. **1)** ‘Riemen zum Lenken von Pferden’ – ‘pas rzemienny służący do kierowania końmi’: 1564 Mącz 197d, SPXVI *Lorum, Rzemień Cugiel rzemienny*. o 1567 BielSat C2, SPXVI *Szle / Pufzliżzká / Nagłowki / Cugle / ták przedawác / Iákořmy uřtáwili / inaczej nie dáwác*. o 1587 BielRozm 17, SPXVI o 1636 Żebr.Ow. 144, L *Z ręku mu się cugiel wywinął*. o (vor 1673) 1930 Oble. 67 *Tak wołał za nią, a puścił koniowi Cugle i biejąc, równał się wiatrowi*. o 1674 Leszcz.Class. 34, L *Popuścił cugli żartko koniowi*. o (1690–1695) Mitte 18. Jh. SiPas 267r *Konia pod nim za Cugle prowadzi*. o (vor 1792) 1951 Kit.Opis 539 *z przydatkiem cugłów i lejców jedwabnych lub kamelarowych*. o vor 1807 Oss.Wyr., L *Swywola nie zna cugłów*. o 1817 DzOrl 215/216, SJAM *jeździec galopując, machając żelazem, / Skinął cugle*. o (1824–1825) 1936 Niemc.Jan 73, DOR *Nad samym brzegiem przepaści chwycił rozhukanego konia za cugle i zatrzymał*. o (1871) 1948–1951 Orzesz.Pam.I 163, DOR *Pięknie siedział na koniu; znać było, że przywykł był kierować najdzikszyimi rumakami, bo od niechcenia trzymał w ręku cugle*. o (†1910) 1951 Konopn.Now.IV 106, DOR *Stanęliśmy w strzemiönach pochyleni, napróżd podani, krótko zebrawszy cugle, gotowi do skoku*. – SPXVI, MĄCZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. **2)** a) *puścić cugle*; b) *powściągnąć, wziąć w cugle* ‘übertr. a) die Zügel locker lassen; b) bei jmdm. die Zügel anziehen’ – ‘przen. a) osłabić rygor, dać możność swobodnego działania; b) zmusić do posłuszeństwa, ująć w karby’: 1636 Żebr.Ow. 213, L *Dobrzeć dobiezre pomřta cugli za twą złość*. o 1674–1684 Szem.Sum. 55 *Mądrość wszytkie afekta rządzí i kieruje, Woli i sercu cugle mocno zatrzymuje*. o (1703) 1705 Chrośc.Job 8, L *Każ uiąć cugli tak wielkiemu mieniü*. o 1745–1756 Chm.Ateny 481 *Ciz sami GERMANI albo Niemcy y Szwedzi... tey są natury, że sercu wielkiemu nie puszczaią cugłów; gdy na wielkie kuszą się rzeczy, wielkie maią deliberacye*. o 1767 Pilch.Sall. 292, L *Zwycięztwu wolniey cugle puściwszy, wielu ludzi mieczem zgładzili*. o (1882) 1953 Krasz.Szalona 254, DOR *Ty wiesz, czego Zonia nie wygaduje, gdy raz sobie cugli puści*. o (1884) 1930 Jeź Rotuł. 442, DOR *Weź od razu małżonkę krótko w cugle; nie pozwalaj jej brykać, a będziesz z niej pociechę miał*. o 1902 Grusz.Ar.Tys. 6, DOR *Czasem trzeba popuścić cugle, dozwołić na demonstracje, aby poznać działaczy i burzycieli*. o 1924 Śliw.A.Sob. 292, DOR *Marzono o zwycięztwach, puszczano cugle fantazji i mówiono o triumfalnym pochodzie na Konstantynopol*. – L (fig.), SWIL (fig.), SW (przen.), LSP (przen.), DOR (fraz.). **3)** ‘Schnüre zum Zusammenziehen eines Netzes’ – ‘sznury do ściągnięcia sieci’: [hapax] (1689) 1693 Haur Sk. 338, L *Na pierwszym i na drugim cuglu, gdzie się sieci fkrzydło z fkrzydłem schodzi, myśliwca iednego zoftawią*. – L, SWIL, SW, LSP, DOR (ryb.). o

Etym: nhd. *Zügel* subst. m., ‘Lenkriemen für die Hand des Fahrers oder Reiters; auch übertragen auf menschliche Verhältnisse’, GRI, nur für Inh. 1, 2. ◊ **Konk:** *wodza* subst. f., bel. seit 1545, NKPP, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1. †*lejc*. ◊ **Der:** *cuglik* subst. m., [hapax] 1588 Calep 468a, SPXVI, nur für Inh. 1; *cuglować* v. imp., ‘zügeln, zäumen’, [hapax] 1750 Tr.Tel. 65, L *Wenus na wozie swym z dwiema ucuglowanemi gołębicami w złocistym uchodziła obłoku*. Zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 2; *cuglowy* adj., zuerst geb. L; *cuglić* v. imp., ‘Zügel anlegen’, [hapax] †1862 Syrok., Sw, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1, 2. ❖ Das Wort tritt in der Regel im Plural auf (bei LINDE sogar als Stichwort). Die übertragene Bedeutung von Inhalt 2 (bei Żebr[owski] 1636, L noch gut sichtbar), bei TROTZ nicht gebucht, ist heute wohl nur literarisch. Inhalt 3 dürfte sich dem Erstbeleg nach zunächst auf Jagdnetze (*myśliwiec* – ‘Jäger’) bezogen haben. DOROSZEWSKI versteht diese aber mit dem Deskriptor ‘Fischerei’ und LINDE definiert direkt ‘Fischnetz’.

« zurück blättern vor »